

Brendel Mátyás: Che Guevara feketén-fehéren

Papp László Tamás cikke, amely [Che Guevara, a gerillából lett terrorista](#) címmel jelent meg a hvg.hu oldalon, bírálja a Népszabadságban [Che és Gyurcsány](#) címmel publikált írásomat. Papp cikke pontosan illusztrálja azt, ami ellen szólni kívántam: az extremitásokat Che Guevara megítélését illetően.

Cikkem fő céljai a következők voltak: elindítani egy komplex, árnyalt, egyben határozott párbeszédet Ernesto Che Guevaráról. (Papp azzal vádol, hogy fényesítem Chet, de ez nem igaz: tevékenységét illetően sok mindent elítéltem, és igen keveset éljeneztem.) Emellett be akartam mutatni, hogy egy demokrata számára mi az, ami Che Guevarában elfogadhatatlan, és mi az, amiről csak a részletek megismerése után lehet ítélni, illetve amit többféleképpen lehet megítélni. Továbbá mi az, ami akár példaértékűnek is tekinthető. Elítéltem a La Cabana erődbeli kivégzéseket, a munkatáborokat, a sztálinista, trockista, chegevarista kommunizmust, és - kevésbé ilyen negatívan - a gerillaharcot magát is. Szimpatikusnak találtam egyes személyes vonásokat, és a szociális érzékenységet. De a pozitívumok nem mentik, csak kiegészítik a negatívumokat.

Továbbá: emlékeztettem az olvasót arra, hogy Gyurcsány Ferenc 2007-ben megjelent a Che Fesztiválon, és - tekintve a bemutatott, demokraták részéről elfogadhatatlan tényezőket, - ezt nem találtam szerencsésnek. Bizonyára Gyurcsány sem fogadja el Che elítélendő dolgait, de elvárható lett volna erről egy egyértelmű állásfoglalás. Che Guevara, Fidel Castro, Gyurcsány Ferenc viszonylatában felvettem egy általános politikai kérdést, a pragmatizmus és idealizmus dilemmáját. Mint rámutattam, Che Guevarában erős volt az idealizmus, – ezt többen elismerik, maga Che is – Fidel pedig roppant pragmatikus volt. Megjegyeztem, hogy Gyurcsány hasonló problémákkal találkozott. Che történetének egyik tanulsága szerint hosszú távon csak a pragmatizmus és idealizmus megfelelő aránya életképes. Gyurcsány is egyfajta kompromisszumot alkotott az utóbbi hónapokban idealizmus és pragmatizmus között.

Papp kritikájának van néhány jelentéktelenebb eleme, amivel vitába lehet szállni. Ilyen például az, amikor azt írja, hogy „René Barrientos Ortuno bolíviai tábornok-elnök 1964-ben éppúgy puccsal jutott hatalomra, mint 1952-ben Fulgencio Batista kubai diktátor.” Csak éppen azt felejtje el, hogy Barrientost éppen 1966-ban erősítette meg egy választás, és maga a commandante írja a „Gerillaharcos kézikönyvében”, hogy: „Ahol a kormány akár csalárd, akár valós népszavazás valamilyen formájával került hatalomra, (...) a gerilla mozgalom nagy nehézségeket fog tapasztalni”. Ahogy a „Death of an Icon” c. dokumentumfilmben megjegyzik, talán olvasnia kellett volna a saját könyvét.

Már lényegesebb kérdéshez közelít Papp megállapítása, miszerint „egy illegitim gerillaháborút miért ne lehetne terroristának minősíteni?” Először is én azt írtam, hogy számomra illegitim a bolíviai háború. Egy háború legitimitását illetően még nyugati, demokratikus országok sem mindig értenek egyet. (ld. Irak). De nagyobb probléma, hogy egy illegitim háború még nem terrorizmus. A terrorizmus modern értelemben nagyon is speciális dolgot jelent.

Ezzel a fő kérdéshez érkezünk: terrorista volt-e Che? A terrorizmus szó jelentéséről sincs tökéletes konszenzus, annak ellenére, hogy az ENSZ több kísérletet tett a meghatározására. A következő leírás szerintem jó, és a közfelfogással jól harmonizál: "A terrorizmus félelemkeltő módszer, erőszakos cselekmények ismétlése, amelyeket egy (fél-)illegális egyén, csoport vagy állami követ el sajátos kriminális vagy politikai célokkal, miközben – a merénnyel ellentétben – az erőszak

Brendel Máttyás: Che Guevara feketén-fehéren, HVG, 2008. július 22.

közvetlen célpontjai nem a fő célpontok. A közvetlen emberi áldozatok általában véletlenül vannak kiválasztva vagy egy népszerűből válogatva..” (Schmid, 1988)

A „terror” maga régi, latin eredetű szó, amely eredetileg rémületet, félelmet jelent. A történelem során azonban a „terrorizmus” és „terrorista” egészen speciális jelentést vett fel. Mára a „terrorista” politikai célokért ártatlan civileket gyilkoló embert jelent. Ha tehát valaki Che Guevarát terrorizmussal vádolja, akkor nem elég a bolíviai harc illegalitását kimutatnia, nem elég azt mondani, hogy sztálinista volt, hanem civilek célzott megölését kell megmutatnia. Jon Lee Anderson, a „Che Guevara: A Revolutionary Life” c. könyv írója is elismeri: „eddig nem találtam egyetlen megbízható forrást, amely olyan esetről számolna be, amikor Che egy ártatlant ölt volna meg.”

Magam sem olvastam erről, nem is láttam ilyet egyetlen dokumentumfilmben sem. Még Anderle Ádám könyve - amelyre Papp hivatkozik - sem említ ilyen esetet. Jon Lee Anderson a „The True Story of Che Guevara” című dokumentumfilmben kijelenti, hogy Che gerilla volt, nem terrorista. Che maga „A gerillaharcos kézikönyvében” ír ugyan arról, hogy a gerilla nem lovagias, nem száll teljesen szembe az ellenséggel, mert jóval rosszabb feltételek közt harcol, mint a reguláris katonaság. De korrekt módon a foglyokat elengedi, sőt, ápolásban részesíti, ha lehet, és civileket nem támad meg. Ugyanebben a könyvben elítéli a terrorizmust, megkülönböztetve a szabotázsztól.

A commandante Bolíviában sem tett másképpen. Volt, amikor elengedtek foglyul ejtett parasztokat. Katona foglyokat sosem öltek meg, azokat is elengedték, néhányszor ruha nélkül, meztelenül (Che humoros figura volt). Máskor még a kémeket is elengedte (195,199.). Egy gerillához képest ez volt a leghumánusabb eljárás. Másrészt a parasztok megnyerését elemi érdekek tekintette. A Bolíviai naplóban számos esetet említ, amikor élelmiszert vásároltak a parasztoktól, fizettek útmutatásért, sőt, kártérítést fizettek az okozott rongálásért. Az ő szemében a közkatona nem volt olyan ellenség („Nem volt szívem lepuffantani őket”).

Anderle Ádám „potenciális terroristáról” ír, Papp „terroristáról”. Anderle Che potenciális terroristává válásáról pár bekezdést ír, és igen gyenge érveket hoz fel. A leggyengébb, a Bolíviai naplóból, az áprilisi összefoglaló részből való idézet. „Paraszi bázisunk továbbra sem fejlődik; bár azt hiszem, a tervszerű terror eszközeivel elérhetnénk a többség semlegességét”. A spanyol „terror” szó a 2007-es kiadásban „félelemkeltés” van fordítva, és mint láttuk, ennek van alapja. Che „esetleges megfélemlítésről” ír a kézikönyvben: „ha szükséges, meg kell félemlíteni a nagybirtokosokat, akik el akarják adni a terményeiket, fel kell gyűjtani az utakon a járműveiket, úttorlaszként kell felhasználni őket ” Ez volt a megfélemlítés elméleti határa. A napló egy büntetést említ az áruló paraszttal szemben: el kell venni a lovát (152.).

A nyelvi értelmezésen túl azonban komolyabb probléma is akad. Mégpedig az, hogy az égarda világon semmi nyoma nincs olyan cselekménynek, mint amiről Papp cikkében szó van. Bolíviában Che még járműveket sem gyűjtött fel. A napló szerint - a kudarcok ellenére - , kitartóan barátságos a parasztokkal: „A parasztok mozgósítása kudarcot vallott, bár kevésbé félnek tőlünk, mint eleinte. Lassanként kivívjuk az elismerésüket. Ez a feladat időt és türelmet igényel (184.)” A katonaság inkább alkalmazott megfélemlítést a parasztokkal szemben (184, 223.). Az említett bejegyzés azért is elemezhető olyan nehezen, mert egy teljesen elszigetelt, egyedi mondat. A napló többi része a parasztok támogatásának megnyeréséről szól. Che - Anderle állításával szemben - Bolíviában kicsit humánusabb álláspontot képviselt, mint Kubában.

Anderle másik „bizonyítéka” a II. Trikontinentális értekezletre írt üzenet. Anderle szerint Che az USA-ig akarja vinni a háborút, és üzenetében a gyűlölet terrorizmusról árulkodik. Nos, ez igen

Brendel Mátyás: Che Guevara feketén-fehéren, HVG, 2008. július 22.

kevés konkrétum. És találunk olyan állítást is, amely az USA megkíméléséről szól: „Az utolsó ország, amely felszabadítja magát, valószínűleg fegyveres harc nélkül fogja ezt megtenni, és a népének nem kell elszenvednie egy hosszú háborút, olyan kegyetlent, mint amilyenek az imperialista háborúk”. Papp kiemel egy idézetet: „oda vigyük a háborút, ahol az ellenség található: házába, szórakozásainak színterére, totálissá téve azt.”, de nem nézett utána, hogy a következő mondatban barakkokról beszél, tehát intervenció katonákról van szó, nem amerikai civilekről, és nem az USA területéről.

Amennyiben Anderle és Papp érvelése szerint a világforradalom, és a gyűlölet terrorizmust jelent, akkor az „Akasszátok fel a királyokat” szerzője is az? Vajon Petőfi, aki a kerek világ elfoglalásáról és vér tengeréről ír a Respublikában potenciális terrorista? Ugye nem?!

A II. Trikontinentális beszéd nem gyűlöletbeszéd, inkább részletes analízis, amely a maga nemében ragyogó történelmi vázlat, néhány igen érdekesen bevált jóslattal (Dél-Afrika, Közel-Kelet). Chetől egy gyűlöletbeszédnek minősíthető kis anekdota van, melyre Papp és Anderle is lecsap. Ez azonban nem a nagy nyilvánosság előtt hangzott el, hanem az elvtársak közt (eszünkbe juthat az ősödi beszéd). Viszont Che-t ismerve akár vicc is lehet. Ám Che a szegényeket, és „az emberiséget” szerette. Emellett, és emiatt gyűlölte a kizsákmányolókat. Temperamentuma pedig időnként dühkitörésekbe torkollott. De amíg ezt tettei nem tükrözik, addig ez nem terrorizmus.

Miért kellene egy napló egyetlen mondatából következtetéseket levonni, ha a napló többi része, és főleg a tényleges cselekedetek nem támasztják alá? Nem lehet Che Guevarának egy kis bakija a naplójában? Ahogy mondják, „ő is csak ember”. Az egyik verzió szerint utolsó mondata ez volt: „Lőj, te örült, csak egy embert ölsz meg!”. És hogy volt pár dühkitörése Ernesto Guevarának? Egy asztmás betegnek, aki évtizedekig adrenalinnal injekciózta magát, a „fight-or-flight” hormonnal? Nem meglepetés. Sőt, nagyon is szép dolog, hogy amikor döntésekről, tettekről van szó, akkor végig sikerült betartania a gerilla-harcos etikai kódexét, amelyet maga állított fel. Nem győzöm ismételni, hogy ez nem menti fel a tényleges hibái alól.

Papp cikke Che Guevara befeketését tűzte zászlajára. Papp azt mondja, nem látja, mi a különbség Carlos, bin Laden és Che között. Nos, megfelelő analízissel a különbség pont abban található meg, hogy Che gerilla volt, Carlos és bin Laden pedig terrorista. Che nem támadott RPG-vel személyszállító repülőket, nem robbantott fel autókat, nem kísérelt meg merényleteket politikusok ellen (viszont kubai emigránsok próbálkoztak merényletekkel Che Guevara ellen a CIA pedig Fidel ellen), nem vezetett repülőket a Világkereskedelmi Központba. Ellenben tudjuk, hogy az USA miképpen akarta megdönteni Fidelt a Disznó-öbölnél. És ezek tények, nem tervek. Nem is tudom, hogy lehet ezt nem látni.

Che Guevara pozitív személyiség-elemeiről itt most nem írnék sokat. De álljon itt egy jellemzés valakitől, akire nem lehet ráfogni, hogy elfogult lett volna Che javára: „bár nem hagyott kétséget a kommunizmus iránti személyes és erős elkötelezettségéről, a beszéde mentes volt a propagandától és hatásvadászatoktól. Nyugodtan, egyenesen beszélt, az elfogulatlanság és objektivitás látszatával.” Ezeket Richard N. Goodwin írta, aki Kennedy elnök tanácsadója volt latin-amerikai ügyekben.

Ha valaki csak feketét vagy fehéret lát Ernesto Guevarában, akkor fontos dolgokról marad le, amit érdemes lett volna észrevennie. Ha Che Guevara történetében valami tanulság, akkor azt elfedi, ha terroristának minősítjük. Sokkal bölcsebb árnyaltan fogalmazni: lehet, hogy Che bukásához hozzájárult, hogy gyűlöletében stratégiai hibákat követett el. De Che Guevarának - elfogadhatatlan dolgai, hibái mellett - pozitív oldalát is látni kell. Lehet méltatni ezeket a tulajdonságokat, miközben

Brendel Mátyás: Che Guevara feketén-fehéren, HVG, 2008. július 22.

határozottan elítéljük más tulajdonságait. „Minden embernek vannak hibái, és az enyéme, melyek kiáltó ellentmondásban mutatkoznak meg, nagyon is nyilvánvalóak” - ezt maga Ernesto Che Guevara ismerte el.